

Pamiętamy o ofiarach „operacji polskiej” NKWD

10.8.2026 - | Instytut Pamięci Narodowej

11 sierpnia składamy hołd pomordowanym podczas tzw. operacji polskiej NKWD. 89 lat temu Sowieci rozpoczęli zbrodniczą akcję wobec Polaków. Stalinowski terror objął osoby, które znalazły się na sowieckim terytorium po wojnie polsko-bolszewickiej, gdy najbardziej na wschód wysunięte ziemie I RP pozostały poza granicami odrodzonej Polski. Pod pretekstem działalności szpiegowskiej i kontrrewolucyjnej aresztowano ponad 140 tys. osób. W latach 1937-1938 Sowieci wymordowali ponad 100 tys. Polaków.

„Operacja polska” NKWD przeprowadzona w okresie Wielkiego Terroru w Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich jest bez wątpienia jedną z największych zbrodni o znamionach ludobójstwa w historii Europy XX w.

Na mocy rozkazu nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r., wydanego przez ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Nikołaja Jeżowa, pod rzekomym zarzutem przynależności do Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) prowadzącej rzekomo działalność szpiegowsko-wywrotową na rzecz Polski represjonowano nie mniej niż 139 835 osób, z czego zamordowano – najczęściej strzałem w tył głowy – nie mniej niż 111 091. Zdecydowaną większość ofiar „operacji polskiej” NKWD stanowili Polacy, ale wśród represjonowanych znaleźli się też Rosjanie, Ukraińcy, Białorusini, Żydzi i przedstawiciele innych grup narodowych i etnicznych zamieszkujących ZSRS. Dodatkowo, na podstawie rozkazu nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r., wydanego również przez Nikołaja Jeżowa, represjom poddano żony i dzieci skazanych „zdrajców Ojczyzny”.

W okresie Wielkiego Terroru Polacy mieszkający w ZSRS stali się także ofiarami krwawej czystki przeprowadzonej przez Stalina w Armii Czerwonej, służbie bezpieczeństwa i aparacie partyjnym. Jednak to wielkie masowe operacje wymierzone m.in. w „niechciane narody” sprawiły, że bolszewicki terror zapisał się w historii jako „wielki”. „Operacje narodowościowe” dosięgły m.in. żyjących w ZSRS Niemców, Polaków, Łotyszy, Estończyków, Greków, Koreańczyków, Finów i Chińczyków.

Antypolska operacja przeprowadzona przez NKWD wyróżniała się skalą zbrodni i okrucieństwem. Polacy ginęli prawie czterdziestokrotnie częściej niż inni obywatele ZSRS. Szacuje się, że w okresie Wielkiego Terroru życie straciło co najmniej 200 tys. naszych rodaków.

Instytut Pamięci Narodowej od wielu lat organizuje uroczystości upamiętniające ofiary tej zbrodni.

Główne uroczystości organizowane przez Instytut Pamięci Narodowej

- **11 sierpnia 2026 r., godz. 10.00, Warszawa** – uroczystości w hołdzie ofiarom „operacji polskiej” z udziałem zastępcy prezesa IPN organizowane przez Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa (przed Pomnikiem Poległym i Pomordowanym na Wschodzie, ul. Muranowska);

Instytut Pamięci Narodowej w Krakowie

- **11 sierpnia 2026 r., godz. 11.00, Kraków, Plac o. Studzińskiego** – uroczystość z honorową asystą wojskową pod tablicą poświęconą Polakom zamordowanym w Związku Sowieckim w latach 1937-1938. W programie modlitwa, złożenie kwiatów i zapalenie zniczy;

Instytut Pamięci Narodowej w Łodzi

- **11 sierpnia 2026 r., godz. 10.00, Łódź** – zapalenie znicza w rocznicę początku „operacji polskiej” w ZSRS (Pomnik Ofiar Komunizmu przy Al. K. Anstadta);

Pozostałe działania:

- **5 sierpnia 2026 r.** – publikacja artykułu dr. Władysława Rożkova (IPN w Lublinie): „»Polaków należy bić, ile wlezie«. Operacja (anty)polska NKWD 1937–1938” w *Kurierze Lubelskim*;
- **11 sierpnia 2026 r.** – publikacja spotu na stronie anglojęzycznej IPN oraz wpisów w social mediach na temat Operacji Polskiej przygotowanych przez Biuro Współpracy Międzynarodowej;

Upamiętnianie

W 2018 r. Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa sfinansowało upamiętnienie ofiar Operacji Antypolskiej NKWD przy Pomniku Poległym i Pomordowanym na Wschodzie w Warszawie. Częścią założenia pomnikowego są podkłady kolejowe z nazwami miejsc kaźni i łagrów. Upamiętnienie z 2018 r. ma formę kolejnego podkładu z inskrypcją dedykowaną polskim ofiarom sowieckiego ludobójstwa. Od 2018 r. BUWiM corocznie organizuje tam uroczystości państwowe każdego 11 sierpnia.

W 2018 r. OBUWiM w Krakowie sfinansował tablicę poświęconą ofiarom Operacji Antypolskiej NKWD i zorganizował jej odsłonięcie. Tablica znajduje się na pl. o. Adama Studzińskiego obok Krzyża Katyńskiego pod Wawelem. Co roku w rocznicę składane są tam kwiaty.

Oddział IPN w Łodzi co roku 11 sierpnia organizuje uroczystości przed Pomnikiem Ofiar Komunizmu przy al. Karola Anstadta w Łodzi.

Polecamy publikacje Instytutu Pamięci Narodowej:

- E-book: Paweł Libera, Maciej Wyrwa, *„Operacja polska” NKWD 1937-1938. Przywracanie pamięci o zbrodni*
- Paweł Libera, Maciej Wyrwa, *„Operacja polska” NKWD 1937-1938. Przywracanie pamięci o zbrodni*
- Henryk Stroński, *Marchlewszczyzna 1925-1935. Polski rejon narodowościowy na sowieckiej Ukrainie*
- *Bez winy i bez przyszłości. Losy członków rodzin zdrajców ojczyzny represjonowanych na mocy rozkazu NKWD nr 00486*; autorzy: Iwan Kozłowski, Mariusz Kwaśniak, Bożena Witowicz, Paweł Zielony
- *Wielki Terror w sowieckiej Gruzji 1937-1938. Represje wobec Polaków*
- *The Great Terror in Soviet Georgia 1937-1938. Repressions against Poles*

Zachęcamy do pobrania:

- „Biuletynu IPN” nr 7-8/2017
- książki *„Zagłada Polaków w Związku Sowieckim. Od przewrotu bolszewickiego do »operacji polskiej«*”
- książki *„Podróż na Wschód”*
- katalogu wystawy *„Rozkaz nr 00485. Antypolska operacja NKWD na sowieckiej Ukrainie*

1937–1938 / Наказ № 00485. Антипольська операція НКВС в Радянській Україні 1937–1938”

- broszury „Operacja antypolska 1937–1938”
- teki edukacyjnej „»Operacja polska« NKWD 1937–1938. Losy Polaków w Rosji bolszewickiej i w ZSRS do 1939 roku”
- materiału edukacyjnego „Korzenie i praktyka totalitaryzmu. Wypisy źródłowe”
- publikacji „*Wielki Terror: operacja polska 1937–1938 / Великий терор: польська операція 1937–1938*”
- wystawy „Ofiary zbrodni. Operacja antypolska NKWD 1937–1938”
- wystawy „»Operacja polska« NKWD 1937–1938”
- materiałów edukacyjnych do wystawy

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/245977,Pamietamy-o-ofiarach-operacji-polskiej-NKWD.html>